

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

رساله دکتری (Ph. D) روان شناسی تربیتی

عنوان:

تدوین الگوی شناسایی باورهای انگیزشی دانش آموزان دبیرستان های تهران در سال تحصیلی ۸۹-۸۸

استاد راهنما:

آقای دکتر دلاور

استادان مشاور:

آقای دکتر قدم پور

آقای دکتر فرخی

پژوهشگر:

ژاله طاهری

این رساله پیشکشی است به:

پدرم، گرانبهاترین سرمایه زندگانی ام

مادرم، روشن ترین آینه زندگانی ام

و همسرم، گوهر گرانبها و همراه

همیشه مهربان زندگیم

تشکر و قدردانی

از مساعدت بی دریغ و راهنمایی های ارزشمند اساتید

فرهیخته، فرهنگ پرور و دانشمندی همچون استاد راهنما

جناب آقای دکتر دلاور، استادان مشاور جنابان آقایان

دکتر فرخی و دکتر قدم پور، و استادان داور جنابان

آقایان دکتر شریفی و دکتر اسدزاده که با

سعه صدر، وسعت دید و گشاده دستی حاصل مطالعات علمی

چندین ساله خود را در اختیار اینجانب قرار دادند، تشکر

نموده و برایشان آرزوی موفقیت روزافزون نمایم.

آب دریا را اگر نتوان کشید

لیک بتوان قطره ای از آن چشید

چکیده

هدف از این تحقیق، تدوین الگوی شناسایی باورهای انگیزشی دانش آموزان دبیرستان های تهران در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ بود. با مطالعه دقیق مبانی نظری و پژوهشی موجود و بررسی نظریه ها و دیدگاه های مختلفی که در زمینه باورهای انگیزشی ارائه شده بود، مدلی تدوین و تهیه شد. در این مدل، عوامل مؤثر بر باورهای انگیزشی دانش آموزان به چهار عامل (فردی، خانوادگی، آموزشگاهی و محیطی) تقسیم شد و هر عامل خود از چند مؤلفه تشکیل شده بود. ابتدا محقق بر اساس عوامل و مؤلفه های ارائه شده در مدل پیشنهادی، پرسشنامه ای را برای اظهار نظر متخصصان و صاحب نظران تهیه کرد. بعد از نظر سنجی از متخصصان، عوامل مؤثر بر باورهای انگیزشی دانش آموزان از دید متخصصان مشخص شدند. سپس ۵۱۸ دانش آموز دختر و پسر دبیرستانی (۲۹۳ دختر و ۲۲۵ پسر) با دامنه سنی ۱۸-۱۵ سال به روش نمونه گیری طبقه ای نسبی انتخاب شدند. ۴۱/۱ درصد از دانش آموزان در پایه تحصیلی اول، ۲۹/۲ درصد در پایه تحصیلی دوم، و ۲۹/۷ درصد در پایه تحصیلی سوم مشغول به تحصیل بودند. در مرحله بعد، پرسشنامه هایی استاندارد که قادر به شناسایی آن عوامل بودند تهیه و بر روی دانش آموزان اجرا شد. ابزارهای بکار رفته در این پژوهش عبارت بودند از: ۱- پرسشنامه راهبردهای خود انگیخته برای یادگیری (MSLQ)، ۲- پرسشنامه تجدید نظر شده سنجش نگرش نسبت به مدرسه (SAAS-R)، ۳- مقیاس کنترل راتر (درونی- بیرونی)، ۴- پرسشنامه محقق ساخته جهت سنجش عوامل آموزشگاهی، ۵- پرسشنامه محقق ساخته جهت سنجش فرهنگ و ارزش های اجتماعی و ۶- پرسشنامه وضعیت اجتماعی- اقتصادی خانواده. پس از جمع آوری داده ها، نتایج با نرم افزار SPSS تحلیل شدند. از آمار توصیفی (فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار) برای توصیف اطلاعات، و از آمار استنباطی (آزمون مقایسه میانگین های مستقل Independent Samples Test، آزمون همبستگی پیرسون Pearson Correlation و آزمون رگرسیون چندگانه Multiple Regression) برای تحلیل استفاده شد. نتایج بدست آمده چنین است:

۱) میانگین نمرات باورهای انگیزشی دانش آموزان دختر بیشتر از میانگین نمرات باورهای انگیزشی دانش آموزان پسر است. ۲) میانگین نمرات باورهای انگیزشی دانش آموزان در پایه تحصیلی اول، دوم و سوم تقریباً مشابه است. ۳) رابطه میان باورهای انگیزشی دانش آموزان با عوامل آموزشگاهی، عوامل فردی و عوامل محیطی از نظر آماری معنادار است و با عوامل خانوادگی معنادار نیست. ۴) بین باورهای انگیزشی دانش آموزان پسر با عوامل آموزشگاهی، عوامل فردی، عوامل محیطی و عوامل خانوادگی رابطه معناداری وجود دارد. ۵) رابطه میان باورهای انگیزشی دانش آموزان دختر با عوامل آموزشگاهی، عوامل فردی و عوامل محیطی از نظر آماری معنادار است و با عوامل خانوادگی از نظر آماری معنادار نیست. ۶) تأثیر عوامل آموزشگاهی، عوامل فردی و عوامل محیطی بر باورهای انگیزشی دانش آموزان از نظر آماری معنادار است و

عوامل دیگر (سن، پایه تحصیلی و عوامل خانوادگی) از نظر آماری معنادار نیست. (۷) تأثیر نگرش نسبت به مدرسه و وضعیت اجتماعی- اقتصادی بر باورهای انگیزشی دانش آموزان رشته ریاضی از نظر آماری معنادار است، و عوامل دیگر (سن، پایه تحصیلی، عوامل آموزشگاهی، کنترل درونی، و عوامل خانوادگی) از نظر آماری معنادار نیست. (۸) تأثیر عوامل آموزشگاهی و وضعیت اجتماعی- اقتصادی بر باورهای انگیزشی دانش آموزان رشته تجربی از نظر آماری معنادار است، و عوامل دیگر (سن، پایه تحصیلی، عوامل فردی و عوامل خانوادگی) از نظر آماری معنادار نیست. (۹) فقط تأثیر متغیر سن بر باورهای انگیزشی دانش آموزان رشته انسانی از نظر آماری معنادار است، و عوامل دیگر (عوامل آموزشگاهی، عوامل فردی، عوامل محیطی، عوامل خانوادگی و پایه تحصیلی) از نظر آماری معنادار نیست.

فهرست مطالب

۱.....	فصل اول: کلیات تحقیق
۲.....	مقدمه
۴.....	بیان مسأله
۱۲.....	اهمیت و ضرورت تحقیق
۱۳.....	اهداف تحقیق
۱۴.....	سؤالات تحقیق
۱۵.....	تعریف مفاهیم و واژگان اختصاصی طرح
۱۵.....	الف- تعریف مفهومی متغیرها
۲۱.....	ب- تعریف عملیاتی متغیرها
۲۲.....	فصل دوم: پیشینه تحقیق
۲۳.....	مقدمه
۲۴.....	تعریف انگیزه و انگیزش
۲۶.....	انگیزش درونی و بیرونی
۳۰.....	باورهای انگیزشی
۳۱.....	نظریه پینتریچ و دی گروت
۳۵.....	رویکردهای مختلف انگیزشی
۳۵.....	• رویکرد رفتاری
۳۸.....	• رویکرد شناختی
۴۰.....	• رویکرد انسان گرایی

- رویکرد اجتماعی فرهنگی ۴۳
- رویکرد انتظار ضرب در ارزش ۴۴
- عوامل مؤثر بر باورهای انگیزشی ۴۵
- الف) عوامل فردی ۴۵**
  - ۱- خودکارآمدی تحصیلی ۴۵
  - ۲- ادراک شایستگی ۵۱
  - ۳- ادراک کنترل ۵۵
  - ۴- اسنادها ۵۷
  - ۵- اهداف پیشرفت ۶۱
  - ۶- نگرش تحصیلی ۶۴
- ب) عوامل آموزشگاهی ۶۶**
  - ۱- روش آموزش ۶۸
  - ۲- برنامه درسی یا هدف ها و انتظارات ۷۱
  - ۳- وسایل آموزشی ۷۵
  - ۴- نظام پاداش و تنبیه ۷۸
  - ۵- حمایت عاطفی از دانش آموزان ۸۰
  - ۶- افزایش احترام متقابل ۸۲
  - ۷- اشتیاق معلم ۸۴
  - ۸- رفتارهای معلم ۸۵
  - ۹- افزایش تعاملات معلم و دانش آموز ۸۹
  - ۱۰- شیوه ارزشیابی ۹۱

ج) عوامل خانوادگی..... ۹۴

۱- نظارت والدین..... ۹۶

۲- انتظار والدین از موفقیت فرزندان..... ۹۸

۳- شیوه فرزندپروری..... ۹۹

۴- کیفیت روابط والدین با فرزندان..... ۱۰۲

۵- وضعیت اجتماعی- اقتصادی..... ۱۰۳

د) عوامل محیطی..... ۱۰۶

۱- تعامل با دوستان و همسالان..... ۱۰۸

۲- آینده شغلی..... ۱۱۱

۳- فرهنگ و ارزش های اجتماعی..... ۱۱۴

تفاوت های جنسیتی در باورهای انگیزشی..... ۱۱۶

مدل مفهومی شناسایی باورهای انگیزشی دانش آموز..... ۱۱۹

پیشینه تحقیق..... ۱۲۵

الف) پژوهش های خارجی..... ۱۲۵

ب) پژوهش های داخلی..... ۱۳۲

فصل سوم: روش تحقیق..... ۱۴۱

مقدمه..... ۱۴۲

روش تحقیق..... ۱۴۲

جامعه آماری..... ۱۴۲

نمونه و روش نمونه گیری..... ۱۴۲

۱۴۶	ابزارهای پژوهش.....
۱۴۶	۱- پرسشنامه راهبردهای خودانگیخته برای یادگیری (MSLQ).....
۱۵۰	۲- پرسشنامه تجدید نظر شده سنجش نگرش نسبت به مدرسه (SAAS_R).....
۱۵۳	۳- مقیاس کنترل راتر (درونی- بیرونی).....
۱۵۴	۴- پرسشنامه محقق ساخته جهت سنجش عوامل آموزشگاهی.....
۱۵۵	۵- پرسشنامه محقق ساخته جهت سنجش فرهنگ و ارزش های اجتماعی.....
۱۵۶	۶- پرسشنامه وضعیت اجتماعی- اقتصادی خانواده.....
۱۵۶	روش اجرای تحقیق.....
۱۶۵	روش تجزیه تحلیل داده ها.....
۱۶۷	فصل چهارم: تجزیه تحلیل داده ها .....
۱۶۸	مقدمه.....
۱۶۸	الف: آمار توصیفی.....
۱۷۲	ب: آمار استنباطی.....
۱۸۹	فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری .....
۱۹۰	بحث و نتیجه گیری.....
۲۱۶	سایر نتایج جانبی پژوهش.....
۲۱۹	نتیجه گیری کلی.....
۲۲۱	محدودیت ها.....
۲۲۱	پیشنهادها.....
۲۲۷	منابع و مأخذ .....

الف) منابع فارسی ۲۲۸

ب) منابع انگلیسی ۲۳۷

پیوست ها ۲۵۵

• پیوست شماره (۱) ۲۵۶

• پیوست شماره (۲) ۲۵۸

• پیوست شماره (۳) ۲۶۰

• پیوست شماره (۴) ۲۶۲

• پیوست شماره (۵) ۲۶۵

• پیوست شماره (۶) ۲۶۶

• پیوست شماره (۷) ۲۶۸

• پیوست شماره (۸) ۲۷۴

فهرست جداول و نمودارها

جدول ۱-۳: فرم اطلاعات و آمار دبیرستان های روزانه منطقه یک تهران ۱۴۴

جدول ۲-۳: حجم نمونه به تفکیک نام دبیرستان، جنسیت، پایه و رشته تحصیلی ۱۴۶

جدول ۴-۳: توزیع فراوانی متخصصین به تفکیک رشته تحصیلی و درجه ۱۵۷

جدول ۵-۳: نتایج مربوط به ابعاد عوامل فردی از دید متخصصین ۱۵۷

جدول ۶-۳: نتایج مربوط به ابعاد عوامل آموزشگاهی از دید متخصصین ۱۵۸

جدول ۷-۳: نتایج مربوط به ابعاد عوامل خانوادگی از دید متخصصین ۱۵۹

- جدول ۳-۸: نتایج مربوط به ابعاد عوامل محیطی از دید متخصصین..... ۱۶۰
- جدول ۳-۹: رتبه بندی عوامل مؤثر بر باورهای انگیزشی دانش آموزان از دید متخصصین..... ۱۶۰
- جدول ۳-۱۰: نتایج مربوط به رتبه بندی ابعاد عوامل فردی از دید متخصصین در مرحله دوم..... ۱۶۱
- جدول ۳-۱۱: نتایج مربوط به رتبه بندی ابعاد عوامل آموزشگاهی از دید متخصصین در مرحله دوم..... ۱۶۲
- جدول ۳-۱۲: نتایج مربوط به رتبه بندی ابعاد عوامل خانوادگی از دید متخصصین در مرحله دوم..... ۱۶۲
- جدول ۳-۱۳: نتایج مربوط به رتبه بندی ابعاد عوامل محیطی از دید متخصصین در مرحله دوم..... ۱۶۳
- جدول ۴-۱: توزیع فراوانی و درصد دانش آموزان بر حسب جنس و سن..... ۱۶۹
- جدول ۴-۲: توزیع فراوانی و درصد جنس و رشته تحصیلی دانش آموزان..... ۱۶۸
- جدول ۴-۳: توزیع فراوانی و درصد جنس و پایه تحصیلی دانش آموزان..... ۱۷۰
- جدول ۴-۴: مقایسه نمره باورهای انگیزشی دانش آموزان بر حسب جنس..... ۱۷۱
- جدول ۴-۵: مقایسه نمره باورهای انگیزشی دانش آموزان بر حسب سن..... ۱۷۲
- جدول ۴-۶: مقایسه نمره باورهای انگیزشی دانش آموزان بر حسب پایه تحصیلی..... ۱۷۳
- جدول ۴-۷: مقایسه نمره باورهای انگیزشی دانش آموزان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۷۴
- جدول ۴-۸: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان با عوامل آموزشگاهی و..... ۱۷۵
- جدول ۴-۹: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان پسر با عوامل آموزشگاهی و..... ۱۷۶
- جدول ۴-۱۰: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان دختر با عوامل آموزشگاهی و..... ۱۷۷
- جدول ۴-۱۱: تاثیر عوامل آموزشگاهی، فردی، محیطی و خانوادگی بر باورهای انگیزشی دانش آموزان..... ۱۷۸
- جدول ۴-۱۲: تاثیر عوامل آموزشگاهی، فردی، محیطی و خانوادگی بر باورهای انگیزشی پسران..... ۱۷۹
- جدول ۴-۱۳: تاثیر عوامل آموزشگاهی، فردی، محیطی و خانوادگی بر باورهای انگیزشی دختران..... ۱۸۰
- جدول ۴-۱۴: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان ریاضی با عوامل آموزشگاهی و..... ۱۸۱
- جدول ۴-۱۵: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان تجربی با عوامل آموزشگاهی و..... ۱۸۲

- جدول ۱۶-۴: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان انسانی ببعوامل آموزشگاهی و ۱۸۳
- جدول ۱۷-۴: تاثیر عوامل آموزشگاهی و... بر باورهای انگیزشی دانش آموزان رشته ریاضی ۱۸۴
- جدول ۱۸-۴: تاثیر عوامل آموزشگاهی و... بر باورهای انگیزشی دانش آموزان رشته تجربی..... ۱۸۵
- جدول ۱۹-۴: تاثیر عوامل آموزشگاهی و... بر باورهای انگیزشی دانش آموزان رشته انسانی..... ۱۸۶
- جدول ۲۰-۴: ماتریس همبستگی باورهای انگیزشی دانش آموزان با عوامل آموزشگاهی و ابعاد آن..... ۱۸۷

*****

- شکل ۱-۲: تعاملات انگیزشی ۲۹
- شکل ۲-۲: سلسله مراتب نیازها از دیدگاه مازلو..... ۴۱
- شکل ۳-۲: روابط میان جایگاه کنترل و احساس های مرتبط با موفقیت و شکست..... ۵۹
- نمودار ۱-۲: الگوی خودکارآمدی یادگیری مدرسه ای..... ۵۰
- نمودار ۲-۲: الگوی مفهومی باورهای انگیزشی دانش آموزان دبیرستان..... ۱۲۴
- نمودار ۱-۳: الگوی شناسایی باورهای انگیزشی دانش آموزان از دید متخصصین..... ۱۶۴
- نمودار ۱-۴: توزیع جنس نمونه آماری بر اساس فراوانی..... ۱۶۸
- نمودار ۲-۴: توزیع سن نمونه آماری بر اساس فراوانی..... ۱۶۸
- نمودار ۳-۴: فراوانی دانش آموزان بر حسب رشته تحصیلی..... ۱۶۹
- نمودار ۴-۴: فراوانی دانش آموزان بر حسب پایه تحصیلی..... ۱۶۹

فصل اول

کلیات تحقیق

وقتی از معلمان خواسته می شود که به بیان ویژگی های دانش آموزان خوب، بپردازند آنان خصوصیات نظیر سخت کوشی، همکاری، و علاقمندی را فهرست می کنند. بعضی از آنان این ویژگی ها را به داشتن انگیزش دانش آموز منحصر می کنند (اسپالدینگ^۱، ۱۹۹۲، ترجمه یعقوبی و خوش خلق، ۱۳۷۷).

انگیزش یکی از مهمترین عناصر یادگیری است. روان شناسان، انگیزش را به این صورت تعریف می کنند: فرایندی درونی که رفتار را در طول زمان فعال کرده، هدایت می کند و نگه می دارد (مورفی و الکساندر^۲، ۲۰۰۰؛ پینتریچ^۳، ۲۰۰۳؛ شانک^۴، ۲۰۰۰؛ استیپک^۵، ۲۰۰۰).

از نیمه دوم قرن بیستم به بعد که شناخت در بررسی رفتار انسان به ویژه یادگیری نقش بیشتری پیدا کرد، این عقیده به طور روز افزونی در بین روان شناسان قوت گرفت که یادگیری انسان ها امری ثابت نیست. به عبارت دیگر، قبلا تصور بر این بود که عوامل غیر قابل تغییری چون هوش و استعداد که ذاتی هستند لازمه هر گونه یادگیری می باشند. میزان یادگیری هر فرد با میزان هوش و استعدادها او برابر است. ولی امروزه، در عین حال که هوش و استعداد از عوامل مهم تعیین کننده کمیت و کیفیت یادگیری انسان ها به حساب می آیند، عوامل دیگری نیز در کنار این، پیش نیازهای ذاتی و غیر قابل اکتساب، مهم و تاثیرگذار شناخته شده اند. از جمله این عوامل می توان راهبردهای یادگیری، سبک های یادگیری، دانش شناختی و فراشناختی و باورهای انگیزشی یادگیرندگان را نام برد (مصرآبادی، ۱۳۸۰).

با وجود اهمیت استفاده از راهبردهای صحیح در یادگیری هنوز مشکلات فراوانی وجود دارد. بعضی اوقات در عین بکارگیری تلاش های زیاد در آموزش، دانش آموزان باز هم یاد نمی گیرند که ریشه اشکال را در گونه هایی از متغیرهای شخصی مؤثر در پیشرفت تحصیلی، یعنی انگیزش، هوش یا استعداد دانش آموزان باید جستجو کرد. افزایش هوش یا استعداد در محیط آموزش ممکن نیست در حالی که زمینه های بسیاری برای ایجاد یا بکارگیری انگیزش در محیط آموزش وجود دارد که می توان از طریق برانگیختن دانش آموزان ظرفیت استفاده از هوش و استعداد آنان را افزایش داد (مصرآبادی، ۱۳۸۰).

انگیزش فقط برای ترغیب کردن دانش آموزان به انجام دادن فعالیت های تحصیلی اهمیت ندارد. انگیزش برای تعیین کردن این موضوع نیز اهمیت دارد که دانش آموزان از فعالیت هایی که انجام می دهند یا از اطلاعاتی که درصافت می کنند، چقدر یاد می گیرند. دانش آموزانی که برای یادگرفتن چیزی انگیزه

1- Spaulding

2- Murphy & Alexander

3- Pintrich

4- Schunk

5- Stipek

دارند، برای یادگرفتن آن و جذب کردن و حفظ کردن آن از فرایندهای شناختی عالی تری استفاده می کنند(دریسکول^۱، ۲۰۰۰؛ جتون^۲ و الکساندر، ۲۰۰۱؛ پینتریچ، ۲۰۰۳).

نظریه پردازان و پژوهشگران انگیزش انسان، دو نوع کلی از انگیزش را شناسایی کرده اند: درونی و بیرونی. افراد زمانی به طور بیرونی برانگیخته می شوند که به خاطر دریافت پاداش یا اجتناب از تنبیه به کاری اقدام کنند. در مقابل، برانگیختگی زمانی از نوع درونی است که افراد به خاطر تمایل درونی به انجام دادن موفقیت آمیز تکلیف به آن عمل کنند بدون توجه به اینکه با آن، پاداش یا تنبیهی همراه باشد (مور^۳، ۲۰۰۹؛ رایت^۴، ۲۰۰۹؛ کروس^۵، ۲۰۰۴؛ ریان و دسی^۶، ۲۰۰۲).

استفاده از پاداش ها اغلب انگیزش درونی را افزایش می دهد، مخصوصا زمانی که پاداش ها به کیفیت عملکرد به جای صرفا مشارکت در یک فعالیت وابسته شده باشند(لپر^۷، ۱۹۸۳؛ دسی و ریان، ۲۰۰۰)، زمانی که تکلیف خیلی جالب نباشد(مورگان^۸، ۱۹۸۴) یا زمانی که پاداش ها به جای مادی، اجتماعی باشند(مانند تحسین)(کامرون، ۲۰۰۱؛ کامرون و پیرس^۹، ۱۹۹۴؛ جنس^{۱۰}، ۱۹۹۲؛ میلر و هوم^{۱۱}، ۱۹۹۰؛ دسی و ریان، ۲۰۰۰).

پژوهش مربوط به تاثیر پاداش های بیرونی بر انگیزش درونی، درباره استفاده از پاداش های مادی برای تکالیفی که از لحاظ درونی جالب هستند، هشدار می دهد (لپر، ۱۹۹۸؛ لپر و دریک، ۱۹۹۶؛ دسی و ریان، ۲۰۰۰؛ سانسون و هارکیویچ^{۱۲}، ۲۰۰۰). معلمان باید سعی کنند هر مطلبی را که درس می دهند تا حد امکان از لحاظ درونی جالب کنند و از دادن پاداش های مادی در مواقع غیرضروری اجتناب ورزند، ولی وقتی شرایط ایجاب کند، نباید از دادن پاداش های بیرونی خودداری کنند(دسی و ریان، ۲۰۰۰).

معمولا پاداش های بیرونی برای اینکه دانش آموزان فعالیت های یادگیری را شروع کنند ضروری است اما وقتی که آنها از این فعالیت لذت بردند و در آن موفق شدند، باید به تدریج حذف شوند(استیپک، ۱۹۹۳).

شاید همچون سایر مباحث روان شناسی دلائل مشخص به عنوان علل به وجود آورنده انگیزه های درونی کار چندان ساده و آسانی نباشد. با این حال رد پای شکل گیری انگیزه را می توان در دوران کودکی جستجو کرد. شیوه های تربیتی والدین، الگوهای مناسب دوران کودکی که دارای انگیزه های بالای درونی باشند، اطلاع آموزش و پرورش، معلم و .... از عوامل مهم و مؤثر در شکل گیری انگیزه های درونی هستند (استیپک، ۲۰۰۲).

1- Driscoll	2- Jetton	3- Moore	4- Wright
5- Kruse	6- Ryan & Deci	7- Lepper	8- Morgan
9- Cameron & Pierce	10- Chance	11- Miller & Hom	12- Sansone & Harackiewicz

بسیاری از روان شناسان معتقدند نتایج مثبت انگیزش درونی از نتایج مثبت انگیزش بیرونی بیشتر است (دسی و ریان ، ۲۰۰۱).

مقایسه های تحقیقاتی نیز نشان می دهند که آدم های دارای انگیزش درونی، در کاری که می کنند علاقه ، هیجان و اعتماد به نفس بیشتری دارند. انگیزش درونی موجب بهبود عملکرد و افزایش پشتکار، خلاقیت و عزت نفس می شود (استیپک ، ۲۰۰۲).

بررسی سازه انگیزش درونی در دانش آموزان جوان ، بسیار حائز اهمیت می باشد، زیرا انگیزش درونی در سال های اولیه مدرسه ممکن است تاثیر عمیقی در آغاز و ادامه موفقیت در مدرسه داشته باشد. دانش آموزانی که به طور درونی بیشتر برانگیخته می شوند، تا بیرونی، در آینده موفق خواهند شد (ریان و دسی، ۲۰۰۲).

رشد مناسب انگیزش درونی در دانش آموزان نوجوان مهم می باشد، زیرا در موفقیت های بعدی آنان تاثیرگذار می باشد. الگوهای انگیزشی دانش آموزان با الگوهای اولیه انگیزش آنها در ارتباط می باشد، بنابراین انگیزش درونی احتمالاً یک عامل کلیدی مهم در تعیین پیشرفت رفتاری و هم حفظ خود ارزشمندی آنها می باشد (ریان و دسی، ۲۰۰۲).

بوگینو(۱۹۹۲؛ به نقل از ریان و دسی، ۲۰۰۲) نشان داد که انگیزش تحصیلی بر روی عملکرد تحصیلی دانش آموزان تاثیر مثبتی دارد و دانش آموزانی که از انگیزش درونی برخوردارند، در کل، پیشرفت تحصیلی آنها بالا می باشد.

بیان مسأله

باورهای انگیزشی دسته ای از معیارهای شخصی و اجتماعی هستند که افراد برای انجام یک عمل به آنها مراجعه می کنند (پینتریچ، ۲۰۰۰). این باورها در برگیرنده معیارهایی در مورد استدلال افراد جهت انتخاب روش های انجام تکلیف بوده و به وسیله پیامدهای ناشی از رفتار، همانندسازی با دیگران و سایر عوامل، تحت تاثیر قرار می گیرند و در موقعیت های مختلف ممکن است تغییر کنند (قدم پور، ۱۳۷۷).

متاسفانه کاهش انگیزش تحصیلی از مشکلاتی است که سال به سال افزایش می یابد. مدارک خوبی وجود دارد که نشان می دهد انگیزش در طول دوره نوجوانی کاهش می یابد (ماهر و آندرمین^۱، ۱۹۹۴). اسلاوین^۲ (۲۰۰۱) نشان می دهد که انگیزش تحصیلی از دوره ابتدایی تا دبیرستان به تدریج کاهش می یابد. در

تبیین علت کاهش انگیزش تحصیلی (دسی و ریان، ۲۰۰۰) فرض می کنند از آنجایی که دانش آموزان در دوره راهنمایی به بعد، زمان کمتری را با معلم خود می گذرانند و ممکن است فرصت کمی داشته باشند تا رابطه ای نزدیک با معلم برقرارکنند، بنابراین این مسئله می تواند بر باورهای انگیزش آنان تاثیر گذارد.

با توجه به مبانی نظری و پژوهش های انجام شده، به نظر می آید که ضعف باورهای انگیزشی حول و حوش بعضی از ابعاد می گردد که به نظر می رسد می توان آنها را در ۴ بُعد طبقه بندی کرد:

حال اگر بخواهیم به صورت جزئی تر به هر یک از عوامل مؤثر در باورهای انگیزشی دانش آموزان بپردازیم، اولین مرحله این ضعف را باید در خانواده ها جستجو کرد. از جمله عوامل خانوادگی مؤثر بر باورهای انگیزشی دانش آموزان می توان به این عوامل اشاره کرد: نظارت والدین، انتظار والدین از موفقیت فرزندان، شیوه ی فرزندپروری، کیفیت روابط والدین و فرزندان و وضعیت اجتماعی - اقتصادی.

انتظارات بیش از حد والدین ممکن است به اعتماد به نفس و خود پنداره فرزندان آسیب بزند. چنین افرادی به تدریج انگیزه یادگیری را از دست می دهند و اغلب به گروه مردودشدگان و شکست خوردگان تحصیلی می پیوندند (شریفی، ۱۳۶۹).

روش های مقتدرانه تربیت فرزندان همراه با گرمی و صمیمیت و محبت همراه با قوانین و ضوابط روشن و صریح، بر انگیزش و عملکرد تحصیلی دانش آموزان نقش بارز و مهمی را ایفا می کند. والدین سهل گیر یا مستبد تاثیر منفی بر فرایند تحصیل فرزندان خود می گذارند (ریان، ۲۰۰۱).

ریان و پاتریک^۱ (۲۰۰۱) بیان می کنند که کیفیت رابطه با والدین بر انگیزه تحصیلی و شایستگی ادراک شده فرزندان آنها تاثیر می گذارد و محیط خانواده منبع انگیزشی بسیار مهمی برای فرد می باشد.

رفتار والدین با یکدیگر و تعامل آنها با فرزندان و به طور کلی جو عاطفی خانواده به عنوان یکی از مهمترین عوامل مؤثر در رفتار و سازگاری فرد به شمار می رود. پذیرش یا طرد نوجوان از جانب والدین، بهداشت روانی نوجوان را تحت تاثیر قرار می دهد. نوجوانی که در خانواده احساس تبعیض و طرد شدگی و ناامنی می کند، ممکن است از نظر بهداشت روانی، سلامت عاطفی نوجوان مورد تهدید قرار گیرد.

اکستروم^۲ و همکاران (۱۹۸۶) نشان دادند دانش آموزان خانواده هایی که وضعیت اقتصادی - اجتماعی پایینی دارند، احتمال بیشتری دارد که دبیرستان را به پایان نرسانند و ترک تحصیل نمایند.

همکاری و تشویق والدین مهمترین تاثیر را بر انگیزش و عملکرد تحصیلی دانش آموزان دارند

(ریان، ۲۰۰۱). همچنین مشخص شده است که هماهنگی تشویقات والدین با معلمان در طول سال های دبیرستان به طور مثبتی با ورود او به دانشگاه رابطه دارد (ریان، ۲۰۰۱).

ویلیامز و دسی (۱۹۹۶) بیان کردند که والدین تاثیر آشکاری بر انگیزش دانش آموزان برای فراگیری می گذارند. تاثیری که خانواده بر باورهای انگیزشی فرزندان می گذارد، تا دوره دبیرستان و حتی فراتر از آن نیز باقی می ماند.

یافته های بدست آمده از برخی پژوهش ها بیانگر آن است که محیط خانواده تاثیر معنی داری بر روی باورهای انگیزشی دانش آموزان، کارآمدی آنها و همچنین اهداف اجتماعی که دنبال خواهند کرد، می گذارد (لنز، ۲۰۰۵).

از طرفی دیگر، به نظر می آید که عوامل فردی نقش تعیین کننده ای در ضعف باورهای انگیزشی دانش آموزان باشند. عوامل فردی عبارتند از: مجموعه ای خارج از شرایط محیطی و خانوادگی که در باورهای انگیزشی فرد سهم دارند و مربوط به ادراکات خود فرد می باشند. از جمله این عوامل می توان به خودکارآمدی تحصیلی، ادراک شایستگی، ادراک کنترل، اسنادها، اهداف پیشرفت، و نگرش نسبت به مدرسه اشاره کرد.

نظریه پردازان شناختی معتقدند که رفتار به وسیله تفکر ما تعیین می شود نه به طور ساده به وسیله پاداشها و تنبیه های گذشته رفتار (استیپک، ۲۰۰۲). اکثر نظریه های شناختی معاصر، بر ساختارهای ذهنی و سازماندهی تجارب تأکید اساسی دارند. بنا به این رویکرد، انگیزش حاصل باورهای آموخته شده فرد درباره ارزش مندی فردی، توانایی ها و یا قابلیت های خود، اهداف، انتظارات فرد برای کسب موفقیت یا شکست و احساسات مثبت و منفی ناشی از فرایند خود ارزشیابی است. تحقیقات بندورا، کاوینگتن، دوئک، اکسلز، هارتر، مارکوس، واینر، و سایر افرادی که در این زمینه کار کرده اند ما را در درک تاثیر خود باوری های آموخته شده بر اهداف، انتظارات، احساسات، انگیزش و عملکردمان کمک می کند (مک کومبز و پاپ، ۲۰۰۲، ترجمه ابراهیمی قوام، ۱۳۸۲).

خود کارآمدی شخصی به باورهای شخص در ارتباط با اثربخشی یا توانایی اش در یک حوزه خاص دلالت می کند. یادگیرندگان با کارآمدی شخصی بالا بیشتر بیاناتی نظیر "من مطمئن هستم که توانایی انجام این کار را دارم" و یا "من انتظار دارم این فعالیت را به خوبی انجام دهم" را مورد تأیید قرار می دهند. اشخاصی که دارای کارآمدی شخصی تصویری سطح بالایی هستند بیشتر می کوشند، بیشتر موفق می شوند و از کسانی

که سطح کارآمدی شخصی تصویری‌شان پائین‌تر است، پشتکار بیشتری از خود نشان می‌دهند و ترس کمتری را تجربه می‌کنند (اسلاوین، ۲۰۰۶، ترجمه سید محمدی، ۱۳۸۷).

ادراک دانش‌آموزان از شایستگی تحصیلی خود، نقش مهمی برای درگیر شدن در فعالیت‌های آموزشی دارد. از این رو، معلمانی که برای تقویت انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان کوشش زیادی می‌کنند نباید از نقش آموزش به منظور ایجاد زمینه‌ای برای ادراک شایستگی تحصیلی واقعی دانش‌آموزان غفلت ورزند (واینر^۱، ۲۰۰۵).

مدرسه بهترین مکانی است که می‌تواند انگیزش درونی دانش‌آموزان را افزایش دهد. اما متأسفانه، مطالعات و بررسی‌ها نشان داده‌اند که مدارس کاملاً نیاز به شایستگی و کنترل را در دانش‌آموزان برآورده نمی‌کنند به طوری که ادراک شایستگی و کنترل و انگیزش تحصیلی دانش‌آموزان به تدریج در طول مقاطع ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان کاهش می‌یابد (ویگفیلد^۲، ۲۰۰۶).

نتایج پژوهشی تحت عنوان " بررسی رابطه میان ادراک شایستگی، اضطراب و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر دبیرستانی " که توسط لاک انگلی و اسکر اگز^۳ (۲۰۰۳) انجام شد، نشان داد که همبستگی مثبت و معناداری بین ادراک شایستگی و پیشرفت تحصیلی وجود دارد.

در مورد تأثیر ادراک کنترل بر پیشرفت تحصیلی مطالعه‌ای که توسط پری^۴ (۲۰۰۱) انجام شد نشان داد، دانش‌آموزانی که از ادراک کنترل بالایی برخوردارند، انگیزش درونی بیشتری دارند، بیشتر تلاش می‌کنند و اغلب از راهبردهای خود نظارتی استفاده می‌کنند و به طور کلی احساس می‌کنند که کنترل زیادی در زندگی خود دارند.

اسنادها علل و تئیهاتی هستند که افراد برای موفقیت و شکست خود به کار می‌برند. چنانچه افراد اسنادهای مناسب و سازگارانه‌ای برگزینند زمینه حصول موفقیت‌ها و جلوگیری از شکست‌های آتی را فراهم آورده‌اند (واینر، ۲۰۰۰).

یکی دیگر از ویژگی‌های شخصی دانش‌آموزان که موجب ایجاد انگیزه در آنان می‌شود، جهت‌گیری هدفی آنان است. جهت‌گیری هدفی یا اهداف پیشرفت به هدف و معنایی که شخص برای رفتار پیشرفت خود می‌دهد، اشاره دارد و مرکب از الگوی وحدت یافته‌ای از باورها، اسنادها و عواطفی است که این قصدهای رفتاری را به وجود می‌آورد. جهت‌گیری هدفی به توضیح و تبیین علل پیشرفت، دلایل و مقاصدی که

1- Weiner

2- Wigfield

3- Lucangeli & Scrug

4- Perry